

дяться в обігу і є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені або ті, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, які знаходяться в обігу, платежу, як це передбачено в зазначеній вище нормі; платіжні документи у грошових одиницях іноземних держав та міжнародних розрахункових одиницях платежу, як це передбачено в зазначеній вище нормі; кошти у грошових одиницях іноземних держав, міжнародних розрахункових одиницях та у діючій на території України валюті з вільною конверсією, які знаходяться на рахунках та вкладах у банківсько-кредитних установах на території України та за її межами.

Згідно до ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [10] (далі – Декрет КМУ № 15-93), іноземна валюта – це іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу. У цій статті Декрету КМУ № 15-93 іноземну валюту віднесено до валютних цінностей.

Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом (ч. 2 ст. 192 ЦК України). Частина 3 ст. 533 ЦК України визначає, що використання іноземної валюти, а також платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків на території України за зобов'язаннями допускається у випадках, порядку та на умовах, встановлених законом. Відповідно до ч. 2 ст. 198 ГК України грошові зобов'язання учасників господарських відносин повинні бути виражені і підлягають оплаті у гривнях. Грошові зобов'язання можуть бути виражені в іноземній валюті лише у випадках, якщо суб'єкти господарювання мають право проводити розрахунки між собою в іноземній валюті відповідно до законодавства. Виконання зобов'язань, виражених в іноземній валюті, здійснюється відповідно до закону.

Згідно пункту 3.3 ст. 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [11] гривня як грошова одиниця України (національна валюта) є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів.

Відповідно до статей 1, 2 Декрету КМУ № 15-93, резиденти (фізичні особи, які мають постійне місце проживання на території України; юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не

мають статусу юридичної особи, з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України) мають право бути власниками валютних цінностей і здійснювати валютні операції (тобто операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності) з урахуванням обмежень, встановлених цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України. Згідно ч. 1 ст. 3 Декрету КМУ № 15-93 валюта України є єдиним законним засобом платежу на території України, який приймається без обмежень для оплати будь-яких вимог та зобов'язань, якщо інше не передбачено цим Декретом, іншими актами валютного законодавства України.

Іноземна валюта може бути використана як засіб платежу лише у розрахунках між резидентами і нерезидентами (фізичними особами, які мають постійне місце проживання за межами України, та юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не зареєстровані як юридичні особи, з місцезнаходженням за межами України) в межах торговельного обороту. Такі розрахунки здійснюються лише через уповноважені банки (комерційні банки, офіційно зареєстровані на території України, що мають ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій, а також валютного контролю за операціями своїх клієнтів) (ст. 7 Декрету КМУ № 15-93). Розрахунки іноземною валютою між резидентами заборонені. Вони допускаються лише в магазинах безмитної торгівлі, а також під час реалізації товарів на шляху руху транспортних засобів при міжнародних перевезеннях [5, с. 31-37].

Положення ч. 2 ст. 533 ЦК України та ч. 2 ст. 198 ГК України містять однакові за змістом приписи про необхідність виконання грошового зобов'язання між резидентами України виключно у валюті України (валюта платежу), крім випадків отримання стороною цього зобов'язання відповідної ліцензії Національного банку України відповідно до вимог Декрету КМУ № 15-93. Тому вимоги щодо застосування заходів відповідальності за порушення грошових зобов'язань, визначених в іноземній валюті, мають заявлятися в національній валюті України (гривнях) за офіційним курсом Національного банку України на день заявлення відповідної вимоги (крім випадків, коли стороною зобов'язання, у якому виник спір, одержано відповідну ліцензію Національного банку України). При цьому стягнення інфляційних нарахувань на суму основної заборгованості не є можливим, оскільки індекс інфляції розраховується лише стосовно національної валюти України (гривні).

Щодо можливості стягнення грошової суми за договором в іноземній валюті позицію висловив і суддя Верховного Суду України Д.Д. Лупспеник, зазначаючи, що в разі, якщо договір позики між фізичними особами містить посилання на використання предмета договору іноземної валюти, то порядок розрахунку має здійснюватись у грошовій одиниці України – гривні [2, с. 18].

Суди неоднаково вирішують справи, предметом позовних вимог у яких є виконання договірних зобов'язань у іноземній валюті, зокрема, в одних випадках стягують заборгованість в іноземній валюті, у інших – лише у гривнях (навіть у разі пред'явлення позовних вимог у іноземній валюті). Також, існують судові рішення, в яких заборгованість визначається у іноземній валюті, проте стягується еквівалент у гривні за курсом НБУ на день ухвалення рішення. Так, Онуфріївський районний суд Кіровоградської області ухвалив заочне рішення від 02.12.2009 р. про дострокове розірвання кредитного договору, звернення стягнення на заставлений автомобіль у рахунок погашення боргу і стягнув борг у гривнях. Проте висновки суду не мотивовані, позов АКБ «Форум» був пред'явлений про стягнення боргу в іноземній валюті згідно з умовами кредитного договору [12].

У справі № 372/4891/14-ц від 03.03.2015 р. суд дійшов висновку щодо правомірності вимог позивача про стягнення з відповідача на його користь суми банківського вкладу за договором в розмірі 27000 доларів США та нарахованих станом на 20.07.2014 р. відсотків за цим договором в розмірі 978,65 доларів США. Оскільки депозит був правомірно внесений у іноземній валюті – доларах США, поверненню він підлягає також у іноземній валюті, тому суд вважає за можливе стягнути суму депозитного вкладу та відсотків за ним саме у доларах США [13].

В іншій справі публічне акціонерне товариство «АБ «Укргазбанк» звернулося до суду з позовом до позичальника К. Ю. та поручителів К. Л. та К.В. про стягнення солідарно заборгованості за кредитним договором, предметом якого є іноземна валюта. Білоцерківський міськрайонний суд рішенням від 20.11.2009 р. позов задовольнив і ухвалив стягнути борг в іноземній валюті. Рішенням апеляційного суду Київської області від 31.03.2010 р. це рішення було скасовано і ухвалено нове рішення, яким стягнення боргу за кредитним договором здійснено в гривнях у сумі, що становить еквівалент суми боргу в іноземній валюті на час ухвалення судом рішення. Колегія суддів Верховного Суду України як суду касаційної інстанції ухвалою від 18.05.2011 р. рішення апеляційного суду скасувала, а справу передала на новий апеляційний

розгляд. При цьому суд касаційної інстанції вказав, що апеляційний суд не взяв до уваги умови договору, предметом якого є саме іноземна валюта, та не з'ясував правомірності здійснення банком такої валютної операції, що призвело до помилкового висновку про необхідність стягнення боргу в гривневому еквіваленті суми боргу в іноземній валюті [14].

У судовій практиці однією із найпоширеніших категорій справ є позови про визнання недійсним кредитного договору з підстав того, що кредит виданий в іноземній валюті. Статтею 1054 ЦК України передбачено, що за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. Так, ВАТ «Державний ощадний банк України» звернувся до суду з позовом до П. про звернення стягнення на предмет іпотеки у зв'язку з невиконанням умов кредитного договору в розмірі 30 тис. 845 дол. США. П. звернулася до суду із зустрічним позовом про визнання кредитного договору та договору застави недійсними з тих підстав, зокрема, що кредитний договір укладено в іноземній валюті. Хортицький районний суд м. Запоріжжя рішенням від 21.09.2009 р. первісний позов задовольнив, у задоволенні зустрічного позову відмовив. Проте Апеляційний суд Запорізької області рішенням від 26.11.2009 р. рішення суду першої інстанції скасував: у задоволенні позову товариства відмовив, а зустрічний позов задовольнив, зокрема, з тих підстав, що сума кредиту на порушення чинного законодавства України визначена в іноземній валюті. Верховний Суд України ухвалою від 12.05.2010 р. рішення апеляційного суду скасував та залишив без змін рішення районного суду, зазначивши, що не є підставою для визнання договору недійсним надання кредиту в іноземній валюті, оскільки Декрет КМУ № 15-93 не містить такої заборони.

У рішенні Острозького районного суду Рівненської області від 26.02.2015 р. по справі № 567/1465/14-ц суд зазначив, що надання та одержання кредиту в іноземній валюті, сплата процентів за таким кредитом не потребують наявності індивідуальної ліцензії на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу у жодній зі сторін кредитного договору [15].

Відповідно до ст. 2 Закону № 2121-III «Про банки та банківську діяльність» [16] кошти є грошима в національній або іноземній валюті чи їх еквівалентом. У статтях 47 та 49 цього Закону визначені операції банків із розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та

на власний ризик як кредитні операції, незалежно від виду валюти, яка використовується. Ці операції здійснюються на підставі банківської ліцензії та письмового дозволу.

Відповідно до ст. 5 Декрету КМУ № 15-93 операції з валютними цінностями здійснюються на підставі генеральних та індивідуальних ліцензій Національного банку України. Операції з валютними цінностями банки мають право здійснювати на підставі генеральної ліцензії на здійснення операцій з валютними цінностями відповідно до п. 2 ст. 5 цього ж Декрету.

У проведеному наприкінці 2010 р. Верховним Судом України узагальненні судової практики розгляду цивільних справ, що виникають з кредитних правовідносин, зроблено висновок, згідно з яким не суперечить законодавству України стягнення заборгованості за кредитним договором чи договором банківського вкладу в іноземній валюті, якщо саме вона надавалась за договором і позивач просить стягнути суму у валюті. Зокрема, в узагальненні зазначається, що за відсутності нормативних умов для застосування індивідуального ліцензування щодо зазначених операцій, єдиною правовою підставою для здійснення банками кредитування в іноземній валюті згідно з вимогами ст. 5 Декрету КМУ № 15-93 є наявність у банку генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій, отриманої у встановленому порядку. Тому при розгляді спорів про визнання недійсними договорів про надання кредиту в іноземній валюті судам слід враховувати, що у випадку наявності у банку відповідної генеральної ліцензії та письмового дозволу Національного банку України здійснення кредитних операцій у валюті не суперечить вимогам чинного законодавства України [18, с. 31-32].

З огляду на це уповноважені банки на підставі банківської ліцензії та письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями мають право здійснювати операції з надання кредитів в іноземній валюті.

Однак, 17.12.2010 р. Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив в силі рішення судів нижчих інстанцій про незаконність валютних кредитів, що видаються банками на підставі генеральної ліцензії. Суд не взяв до уваги посилання Банку на лист НБУ від 07.12.2009 р. «Про правомірність укладення валютних договорів в іноземній валюті», так як згідно ст. 56 Закону України «Про Національний банк України» нормативно-правові акти Національного банку видаються у формі постанов Правління Національного банку, а також інструкцій, положень, правил, що затверджуються постановами Правління Національного банку.

Суд також відзначив, що твердження Нацбанку про поширення генеральної ліцензії на будь-які види валютних операцій суперечить позиції, якої Нацбанк притримувався раніше. Так, у своєму ж листі від 02.06.2000 р. «Про здійснення резидентами України операцій згідно з Декретом КМУ № 15-93, НБУ дотримувався прямо протилежної позиції, зокрема вказуючи на таке: наявність у банку генеральної ліцензії (письмового дозволу) не надає йому права на здійснення валютних операцій, які згідно ст. 5 Декрету мають проводитись виключно на підставі індивідуальної ліцензії НБУ.

Слід також відмітити, що Вищий арбітражний суд України в оглядовому листі №01-8/481 від 20.04.2001 р. зазначив, що використання іноземної валюти на території України як засобу платежу або застави правомірне лише на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку України (п.2).

Водночас, відповідно до п.п.10-13 Постанови Пленуму Вищого Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.03.2012 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» [18], банк як фінансова установа, отримавши у встановленому законом порядку (ст.ст. 19, 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність») банківську та генеральну ліцензії на здійснення валютних операцій або письмовий дозвіл на здійснення операцій із валютними цінностями, який до переоформлення Національним банком України відповідних ліцензій на виконання вимог пункту 1 розділу II Закону України від 15.02.2011 р. № 3024-VI «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків» є генеральною ліцензією на здійснення валютних операцій, має право здійснювати операції з надання кредитів у іноземній валюті (п. 2 ст. 5 Декрету КМУ № 15-93).

Щодо вимог підпункту «в» п. 4 ст. 5 цього Декрету, який передбачає наявність індивідуальної ліцензії Національного банку України на здійснення операцій щодо надання та одержання резидентами кредитів у іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі, то, оскільки на цей час законодавством України не встановлено термінів і сум кредитів у іноземній валюті як критеріїв їх віднесення до сфери дії режиму індивідуального ліцензування, ця норма не може застосовуватись судами.

У разі виникнення спору щодо отримання сторонами кредитного договору індивідуальної ліцензії на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу або як застави (підпункт «г» п. 4 ст. 5 Декрету КМУ № 15-93) слід враховувати, що Національним банком України на

виконання положень ст. 11 Декрету КМУ № 15-93, ст. 44 Закону України «Про Національний банк України» в межах своїх повноважень прийнято Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу, затверджене постановою Правління Національного банку України від 14.10.2004 р. № 483 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 09.11.2004 р. № 1429/10028). Згідно з пунктом 1.5 цього Положення використання іноземної валюти як засобу платежу без ліцензії дозволяється, якщо ініціатором або отримувачем за валютною операцією є уповноважений банк (ця норма стосується лише тих операцій уповноваженого банку, на здійснення яких Національний банк видав йому банківську ліцензію та генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій).

Висновки. У зв'язку з наведеним, надання та одержання кредиту в іноземній валюті, сплата процентів за таким кредитом не потребують наявності

індивідуальної ліцензії на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу у жодної зі сторін кредитного договору.

У разі якщо кредит правомірно наданий в іноземній валюті та кредитором (позивач) просить стягнути кошти в іноземній валюті, суд у резолютивній частині рішення зазначає про стягнення таких коштів саме в іноземній валюті, що відповідає вимогам ч. 3 ст. 533 ЦК України.

Відповідно до абз. 3 ч.1ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів» надання (отримання) споживчих кредитів у іноземній валюті на території України забороняється. У зв'язку із зазначеним, договір, предметом якого є споживчий кредит в іноземній валюті, укладений після набрання чинності Законом України від 22.09.2011 р. № 3795-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг», за позовом заінтересованої особи може бути визнаний судом недійсним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лунц Л.А. Денежные обязательства в гражданском и коллизионном праве капиталистических стран / Л.А. Лунц // Деньги и денежные обязательства в гражданском праве. – М.: Статут 2004. – 350 с.
2. Луспенник Д.Д. Договір позики: деякі питання теорії та судової практики / Д.Д. Луспенник // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – №4. – С. 16-24
3. Витрянский В.В. Договор займа: общие положения и отдельные виды договора / В.В. Витрянский. – М.: Статут. – 2004. – 333 с.
4. Боднар Т.В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві: моногр. / Т.В. Боднар. – К.: Юрінком. Інтер, 2005. – 272 с.
5. Романюк Я.М. Цивільно-правові договори, у яких зобов'язання виражені в іноземній валюті, та проблеми, пов'язані з їх виконанням / Я.М. Романюк // Вісник Верховного суду України. – 2011. – № 8 (132). – С. 31-37.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461. – С. 7.
7. Конституція України: Закон Верховної Ради України від 28.06.96 р. № 254к/96 – ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
9. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
10. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет КМУ від 19.02.93р. № 15-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст.184.
11. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.05.2001 р. № 2346-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 29. – Ст.137.
12. Заочне рішення Онуфріївського районного суду Кіровоградської області від 02.12.2009 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7059417>
13. Справа № 372/4891/14-ц від 03.03.2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42931533>
14. Ухвала Верховного Суду України від 18.05.2011 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15969170>
15. Ухвала Верховного Суду України від 12.05.2010 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42932481>
16. Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 26.02.2015 р. по справі № 567/1465/14-ц. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42932447>
17. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст.30.
18. Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з кредитних правовідносин. Узагальнення // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – №11. – С. 31-32.
19. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин: Постанови Пленуму Вишого Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.03.2012 р. № 5 // Закон і Бізнес. – 2012. – № 18.

Гончаренко Владислава Олександрівна

ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

У статті досліджується проблематика виконання договірних зобов'язань, виражених у іноземній валюті, за цивільним законодавством України. Особлива увага приділяється аналізу законодавчої бази з цього питання, а також суперечливої судової практики і необхідності внесення відповідних змін до чинного цивільного законодавства.

Ключові слова: цивільне зобов'язання, договір, іноземна валюта, цивільне законодавство.

Гончаренко Владислава Александровна

ВЫПОЛНЕНИЕ ДОГОВОРНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В ИНОСТРАННОЙ ВАЛЮТЕ

В статье исследуется проблематика исполнения договорных обязательств, выраженных в иностранной валюте, по гражданскому законодательству Украины. Особое внимание уделяется анализу законодательной базы по этому вопросу, а также противоречивой судебной практике и необходимости внесения соответствующих изменений в действующее гражданское законодательство.

Ключевые слова: гражданское обязательство, договор, иностранная валюта, гражданское законодательство.

Goncharenko Vladislava Oleksandrivna

PERFORMANCE OF CONTRACTUAL OBLIGATIONS IN FOREIGN CURRENCY

The article studies juridical issues arising during realization of civil-law agreements in which obligations are denominated in a foreign currency. The author analyses relevant provisions of Ukrainian legislation and proposes appropriate changes to the existing legislation.

Keywords: civil obligation, contract, foreign currency, civil legislation.